

Tilen Jernej Blatnik, Marjan Hočevar

VREDNOTNA NAKLONJENOST DELU NA DOMU MED PREBIVALCI SLOVENIJE

IZVLEČEK

S pandemijo covid-19 prihaja do naraščajočega trenda uveljavljanja dela na domu. Ključni cilj tega članka je preveriti, ali so prebivalci Slovenije delu na domu naklonjeni. Na podlagi relevantne literature so najprej predstavljene posledice dela na domu, ki so razvrščene glede na področja, na katerih se pojavljajo (organizacije, posamezniki in družine ter družba in prostor). Naklonjenost posledicam pa se preverja na podlagi statističnih podatkov o vrednotni orientaciji, ki izhajajo iz raziskav Slovenskega javnega mnenja. Ker večina posledic kaže na to, da delo na domu posameznikom in njihovim družinam prinaša osebne koristi, podatki o vrednotni orientaciji pričakovano kažejo, da jih prebivalci Slovenije v večini podpirajo in so posledično vsaj v osnovi delu na domu naklonjeni.

KLJUČNE BESEDE: delo na domu, vrednotna orientacija, naklonjenost delu na domu, Slovenija

Employees' Preference for Work from Home in Slovenia

ABSTRACT

The Covid-19 pandemic has seen working from home become a growing trend. The key goal of this article is to check whether the inhabitants of Slovenia support the idea of working from home. Based on relevant literature, the consequences of working from home are first presented and classified by the areas where they occur (organisations, individuals and families; society and space). The attitude to the consequences is checked according to statistical data on value orientation derived from Slovenian public opinion polls. Since most of the impacts indicate that working from home brings personal benefits for individuals and their families,

it was expected that the value orientation data would reveal that the majority of Slovenians support this work arrangement and hence generally favour working from home.

KEY WORDS: *work from home, value orientation, preference for work from home, Slovenia*

1 Uvod: Postopno uveljavljanje sodobnih oblik dela na domu

O aktualni obliki dela, ki je poznana pod pojmom »delo na domu«, ni mogoče govoriti kot o novem pojavu, saj se je delo na domu v določenih oblikah pojavljalo že v preteklih zgodovinskih obdobjih. Gre predvsem za velik delež prebivalstva, ki je pred pojavom industrijske revolucije svoje delo (v kmetijstvu, obrti) opravljal na svojem domu (Vega 2003). Velik tehnološki napredek na področju informacijskih tehnologij v drugi polovici 20. stoletja pa je omogočil, da se je delo na domu uveljavilo v sodobnih oblikah (Caldow 2009). Za očeta sodobnih oblik dela na domu velja Jack Nilles, ki je pod pokroviteljstvom zvezne vlade ZDA v sedemdesetih letih 20. stoletja uspešno izpeljal več projektov, katerih cilj je bila odprava prometnih težav in ki so ljudem omogočili delo na domu ali vsaj bliže domu (Vega 2003). V osemdesetih in devetdesetih letih pa je, predvsem z namenom zmanjšanja brezposelnosti na robnih območjih, prišlo tudi do spodbujanja dela na domu v Evropski uniji. Tukaj je sprva prišlo do hitrega uveljavljanja dela na domu, vendar pa po letu 1995 ni več pridobivalo na množičnosti (Eurofound 2018). Najnovejši podatki kažejo, da ob pandemiji covida-19 vnovič prihaja do hitrejšega uveljavljanja dela na domu. Na primeru Slovenije to pomeni, da je bil skupni delež delavcev na domu v letu 2019 v Sloveniji 18 %, v prvem polletju 2020 pa že 20 %. Delež stalnih delavcev na domu se je povečal s 7 % na 8 %, delež občasnih delavcev na domu pa je z 11 % narasel na 12 % (SURS 2020).¹ Vseeno pa trendi kažejo, da bo do uresničitve vizije Alvina Tofflerja, ki je predvidel, da bo nekoč večina dela opravljenega na domu (v »Elektronski koči«), moralo preteči še kar precej časa (Toffler 1980).

---

1. Podatki izhajajo iz raziskave Aktivno in neaktivno prebivalstvo, ki jo na vzorcu 7600 gospodinjstev štirikrat letno izvajajo na Statističnem uradu Republike Slovenije – SURS. Po pogostosti dela doma sprašujejo z naslednjim vprašanjem: »Ali opravljate svoje delo doma, v stanovanju?« Zajeta je širša populacija, in sicer tako tisti, ki doma opravljajo delo za svojega delodajalca, kot tudi samozaposleni. Vendar pa gre izključno za delo v samem stanovanju. Dela v garaži, drvarnici, kmetijskem posloplju, delavnici in drugih nestanovanjskih prostorih omenjena raziskava ne spremlja in torej ni vključeno v podane deleže (Rutar in Tomažič 2020).

Ker se raziskava v članku osredotoča na Slovenijo, je pomembno, da na kratko predstavimo, v kakšni obliki je bila tematika dela na domu v Sloveniji že obravnavana. Začetno uveljavljanje sodobnih oblik dela na domu na prelomu v 21. stoletje je v slovenski strokovni literaturi obsežno obravnavano. Kot pionirska dela na tem področju velja omeniti dela Eve Jereb, s prostorskega vidika, ki bo v članku posebej izpostavljen, pa pregledni prispevek Zdravka Mlinarja z naslovom Teledelo in prostorsko-časovna organizacija bivalnega okolja (Mlinar 2003). V tem obdobju je bilo o tej tematiki napisanih tudi več deset zaključnih del najrazličnejših študijskih smeri. V letih 2001 in 2002 pa sta bili v okviru projektov Raba interneta v Sloveniji izvedeni tudi edini pregledi raziskavi o tej tematiki (glej Vehovar in Robinšak 2002). Manjše spremembe pri delu na domu v zadnjem desetletju so povzročile, da je zanimanje za njegovo preučevanje v Sloveniji nekoliko zamrlo.

Dosedanje raziskave v Sloveniji so delo na domu v veliki meri obravnavale kot nov fenomen in so se osredotočale predvsem na splošne vidike, torej na njegovo opredelitev. Pri tem so deloma spregledale, da je Slovenija tudi v primerjavi z drugimi državami Evropske unije na področju dela na domu zelo napredna, saj je imela že od leta 2010 vsaj 7 % rednih delavcev na domu (Eurostat 2020), in da bi bilo posledično pomembno preučiti predvsem potencialno naklonjenost prebivalcev Slovenije do dela na domu. S tem ko se delo na domu ob pandemiji covid-19 v Sloveniji le še močnejše uveljavlja, sprejemanje oz. naklonjenost prebivalcev Slovenije do te oblike dela postajata še bolj aktualna za preučevanje. Namen tega prispevka je zato predstaviti posledice, ki jih prinaša delo na domu, in preveriti naklonjenost tem posledicam med prebivalstvom Slovenije. Glavni cilj prispevka je opredelitev splošne vrednotne naklonjenosti delu na domu med prebivalci Slovenije.

2 Zasnova raziskave in metodologija

»Priča smo eksperimentu, ki je, kot poroča večina delodajalcev, zelo uspešen ... Marsikdo je v preteklosti hrepenel po tem, da bi vsaj kdaj lahko delal od doma, in ko se je res zgodilo, je na začetku na to gledal kot na luksuz« (Boštjančič v Bizovičar 2020). S temi besedami dr. psihologije dela Eva Boštjančič opozarja na to, da je bilo delo na domu pri posameznikih, ki so svoje delo ob pandemiji covid-19 prvič opravljali na tak način, vsaj na prvi pogled sprejeto kot nekaj pozitivnega. Raziskava v članku pa želi prikazati širšo sliko naklonjenosti prebivalcev Slovenije do dela na domu in zato išče odgovor na vprašanje: »Ali (bi) prebivalci Slovenije delo na domu in njegove posledice v celoti sprejemajo (sprejemali) le z navdušenjem?« Metodološki pristop članka sloni na preverjanju

naklonjenosti prebivalstva Slovenije posameznim posledicam, ki jih posamezniku ter v prostor in družbo prinaša delo na domu. Ugotavlja se torej: »Ali posledice, ki jih prinaša delo na domu, sovpadajo z vrednotno orientacijo prebivalstva Slovenije oz. ali je za prebivalce Slovenije prehod na delo na domu nekaj, kar bi lahko zagotovilo večje zadovoljstvo tako v okviru delovnega mesta kot tudi na splošno v življenju?«

Odločitev za preučevanje naklonjenosti delu na domu na podlagi naklonjenosti njegovim posledicam temelji na dveh ključnih dejstvih. Kot prvo lahko naklonjenost posledicam preverjamo na podlagi razpoložljivih podatkov javnega mnenja. Drugi vidik pa je, da lahko na ta način dobimo celo bolj kakovostne rezultate. Če bi namreč posameznike spraševali o njihovi naklonjenosti delu na domu, bi bilo treba upoštevati, da številni posamezniki o delu na domu ne vedo dovolj, da bi si lahko ustvarili popolno sliko in da bi lahko odgovori temeljili le na pogledu do določenih vidikov dela na domu. Posledice dela na domu pa se, kot bo prikazano v nadaljevanju, pojavljajo na zelo različnih področjih in ravneh ter so lahko pozitivne ali negativne oz. je ta opredelitev celo odvisna od vrednot posameznika oz. družbe.

V nadaljevanju je najprej podana terminološka opredelitev dela na domu in njemu sorodnih konceptov. Prispevek se nadaljuje z utemeljitvijo izbora posledic, ki so pridobljene s poglobljeno analizo besedil, ki so se ukvarjala s to tematiko. Posamezne posledice so nato podrobneje predstavljene in razvrščene v kategorije. Razprava (oz. poglavje 4) prinaša vrednotenje posameznih posledic dela na domu na podlagi vrednotne usmeritve prebivalstva Slovenije in v sklepu prehaja na ovrednotenje splošnega odnosa prebivalstva Slovenije do uveljavljanja dela na domu. Podatki, ki so uporabljeni za ugotavljanje tega, kako prebivalci Slovenije vrednotijo posledice dela na domu, izhajajo iz publikacije »Vrednote v prehodu XII« iz leta 2018. V njej so zbrane ključne novejšje raziskave Slovenskega javnega mnenja (SJM), ki ga Center za raziskovanje javnega mnenja izvaja v sodelovanju z različnimi raziskovalnimi centri v sklopu FDV, tudi v okviru mednarodnih projektov (npr. Evropska družboslovna raziskava (*European Social Survey* – ESS)). Zaradi očitnih posledic dela na domu v prostoru pa so posebej podrobno preučevani še podatki iz podatkovne datoteke raziskave o vrednotah prostora in okolja (Hočevar in dr. 2018). Nekaj podatkov je povzeto tudi po letošnji raziskavi Slovenskega javnega mnenja (Hafner Fink in dr. 2020). Čeprav podatki prvotno niso bili predvideni za vrednotenje posledic, ki jih prinaša delo na domu, pa številni med njimi govorijo o področjih, ki jih delo na domu spreminja. Za raziskavo je pomembno še, da podatki izhajajo iz reprezentativnega vzorca slovenske populacije in da so v članku uporabljeni le najnovejši podatki, tj. od leta 2013 dalje.

3 Delo na domu in njegove posledice

Preden se opredeli, kako je v tej raziskavi razumljen pojem dela na domu, velja izpostaviti, da se v literaturi pojavljajo zelo raznoliki, vendar med seboj sorodni koncepti, ki zajemajo različne skupine delavcev. Govor je lahko o formalnih in posledično plačanih oblikah dela – delo na daljavo za delodajalca, delo samozaposlenih (in popoldanskih s. p.-jev), prekarnih delavcev, kmetov ipd. – ter o neformalnih in neplačanih oblikah dela – v gospodinjstvu, na vrtu ipd. (Qvortrup 2002). Prvi z delom na domu povezani pojem je *telecommuting*, ki ga je iznašel že omenjeni Jack Nilles in ga opredelil kot »nadomeščanje vsakodnevnne vožnje na delo z uporabo informacijske tehnologije v satelitskih centrih in kasneje na domovih delavcev« (Nilles in dr. 1976: 6). Ta pojem, ki je bil prvotno povezan s prometno tematiko, se je v ameriški literaturi ohranil vse do danes. Medtem se je v Evropi uveljavil pojem *telework*, saj so se z razvojem tehnologije pojavile nove vrste dela na domu, ki niso neposredno povezane le s krčenjem prevoza na delo (Qvortrup 2002). V slovenski literaturi se je zanj najprej uveljavil dobesedni prevod »teledelo«, kot alternativna opredelitev pa »delo na daljavo«, ki je danes že prevladujoči termin za to obliko dela. Definicija Klančičeve zanj je sledeča: »Delo na daljavo je oblika dela na domu, ki se je začela razvijati s pojavom modernih oblik telekomunikacij. Delavec opravlja delo doma ali na drugem mestu izven sedeža delodajalca s pomočjo potrebne računalniške opreme in elektronske povezave z delodajalcem« (Klančič 2002: 570). Ker pojem »delo na daljavo« izpušča samozaposlene, kmete in druge sorodne skupine, za raziskavo v tem članku ni primeren; v njem bo zato govor izključno o širšem terminu »delo na domu« (angl. *working from home*). Delo na domu namreč poleg dela na daljavo za delodajalca vključuje tudi delo samostojnih podjetnikov na domu, delo na kmetiji in tudi neplačane oblike dela, kot so delo v gospodinjstvu, na vrtu itd. Izpušča pa delavce, ki dela na daljavo ne opravljajo doma, ampak npr. v satelitskih centrih (Gregg 2011). Tudi takšna definicija »dela na domu« ne ustreza v celoti potrebam raziskave, saj vključuje tudi neplačano delo in dodatno plačano delo (popoldanski s. p., polkmetje) ter delavce na daljavo izven doma. Slednji zato – tako kot tudi neplačano delo in dodatno plačano delo (ki ga v večini opravljajo zaposleni) – izpadejo iz definicije za potrebe tega prispevka. Ko govorimo o posledicah dela na domu na družbo in prostor, je namreč ključno, da posameznik, ki dela na domu, za razliko od tistega, ki dela na drugi lokaciji, res prispeva k pojavu ključnih posledic dela na domu. Delavec na domu (ne glede na to, ali gre za delavca na daljavo, samozaposlenega, kmeta ali kakšno sorodno obliko zaposlitve) se tako več časa zadržuje v domačem okolju, nima značilnih časovno-prostorskih

poti, je bolj fleksibilen itd. Ožja definicija dela na domu je za potrebe prispevka tako: »Delo na domu je redno in plačano delo, ki ga delavec stalno ali začasno opravlja na svojem domu, in sicer v okviru svoje primarne zaposlitve, in ga lahko opravlja kot delavec na daljavo pri svojem delodajalcu ali pa kot samozaposleni oz. kmetovalec.«

Ker raziskava vrednotne naklonjenosti delu na domu temelji na preverjanju naklonjenosti posameznim posledicam tega pojava, je treba posledice kar se da objektivno opredeliti. Pri tem gre za zahteven korak v raziskavi, saj Mlinar (2003: 1037) opozarja, da »že pri splošnih obravnavah dela na domu prihaja do poenostavljenih gledanj in obravnav«. Kot je bilo prikazano, se razlike pojavljajo tudi pri sami terminologiji. Še zahtevnejša pa je opredelitev nekih splošnih posledic dela na domu, ki bi bile opazne povsod, kjer prihaja do uveljavljanja te oblike dela. Gajendran in Harrison (2007) tako ugotavljata, da raziskave še niso uspele opredeliti splošnih in najosnovnejših posledic tega pojava, ki bi bile značilne za vsa kulturna okolja. Ob tem pa tudi opozarjata, da je očitno, da ima delo na domu za posameznike več pozitivnih kot pa negativnih posledic.² Ker o povsem splošnih posledicah torej ni mogoče govoriti, je namen tega poglavja, da na podlagi relevantne literature predstavi nekatere najbolj očitne posledice obravnavanega pojava, ki se lahko pojavljajo tako v Sloveniji kot drugih državah in kulturnih okoljih. Predstavljene posledice so, kot je bilo že poudarjeno, značilne tudi za različne oblike dela na domu. Pregled posledic je narejen na podlagi relevantnih monografij, ki obravnavajo splošne preglede posledic, in člankov, ki podrobneje obravnavajo posamezne posledice. Za potrebe članka so v nadaljevanju posledice razdeljene v tri kategorije, na podoben način kot jih opredelijo Verbeke in dr. (2007). V prvem sestavku so predstavljene posledice znotraj organizacij (pri delodajalcih), v drugem posledice pri posamezniku, ki dela na domu, in pri njegovi družini, na koncu pa so predstavljene še posledice, ki jih delo na domu prinaša v širšo družbo in prostor.

3.1 Posledice v organizacijah

Povečanje deleža delavcev, ki delajo na domu, delodajalcu kot eno ključnih prednosti prinaša manjšo potrebo po poslovnih prostorih (Cvetko in dr. 2004). Če se upošteva, da vsak zaposleni potrebuje približno 11 m² delovne površine, to ob večjem številu delavcev na domu pomeni hitro zmanjšanje potrebe po teh prostorih in priložnost za veliko racionalizacijo (Jereb in Gradišar 1998). V skrajnem primeru intenzivnega prehoda na delo na domu bi se poslovni prostori

---

2. Kar pa še ne pomeni avtomatično, da je večina posledic med prebivalci Slovenije sprejeta pozitivno, torej da sovпада z njihovimi vrednotami.

lahko preoblikovali celo v bivalne prostore. Prva sprememba, ki se obeta hitreje, pa je preoblikovanje klasičnih pisarn v projektne in sejne sobe, v katerih bi se delavci, ki delajo na domu, srečevali na občasnih sestankih (Mlinar 2003). Poleg manjše potrebe po poslovnih prostorih delo na domu vpliva tudi na druge stroške v organizacijah. Čeprav oprema, ki se jo zagotovi delavcem za opravljanje njihovega dela na domu, predstavlja dodaten strošek, pa so prihranki v večini primerov vseeno večji. Z delom na domu tako npr. odpade povračilo potnih stroškov, zmanjšajo se tudi stroški vode, elektrike in različnih storitev (Gačanovič 2006; Korpič Horvat 2008). Prihranki se lahko pojavijo tudi zaradi potencialnih manjših bolniških izostankov, še zlasti, če je bolniška odsotnost posledica skrbi za bolne otroke. Posameznik, ki dela na domu, lahko v takem primeru opravi vsaj del svojih službenih obveznosti (Cvetko in dr. 2004).

Delodajalce lahko veseli tudi dejstvo, da je povečana produktivnost med najbolj pogostimi posledicami prehoda na delo na domu.³ Gačanovič (2006: 3) pravi, da so »nekateri raziskave v ZDA pokazale, da so delavci, ki delajo na domu, tudi do 30 % bolj učinkoviti kot tisti, ki delajo na sedežu delodajalca«. Čeprav novejši obsežne raziskave ne navajajo tako velikih razlik, pa vseeno zanesljivo potrjujejo povečano produktivnost delavcev ob uvedbi dela na domu. Tako Verbeke in dr. (2007) predstavijo raziskavo o 12,5 % povečanju produktivnosti, kar pomeni, da povprečni delavec, ki dela na domu, vsak dan opravi vsaj eno uro dodatnega produktivnega dela. Bloom in dr. (2015) pa so s preučevanjem uvajanja dela na domu v podjetju CTrip ugotovili 13 % povečanje produktivnosti. Raziskava Vege in dr. (2014) kaže, da občasni delavci na domu menijo, da so ob dneh, ko delajo na domu, bolj produktivni. Kot pomemben razlog za večjo produktivnost pri delu na domu se danes pogosto navaja večjo spočitost, saj se energije ne troši že za sam prihod na delovno mesto (Gajendran in Harrison 2007). V povezavi s produktivnostjo in manjšimi stroški velja omeniti še pozitiven vpliv dela na domu na zmanjšanje absentizma. Delavec tako ne išče izgovorov za neopravičene izostanke z delovnega mesta oz. tudi ne hodi na delovno mesto in tam le neučinkovito čaka na konec delavnika. Delodajalca na koncu zanima le, ali bo delo uspešno in pravočasno opravljeno, pri tem pa si delavec delovni čas razporeja sam (Vega 2003; Verbeke in dr. 2007).

K večji produktivnosti in splošnemu pozitivnemu stanju v podjetju oz. organizaciji veliko prispeva tudi večje zadovoljstvo delavcev na domu tako z delom kot življenjem nasploh. Uvajanje dela na domu se tako lahko razume kot orodje za dvig zadovoljstva in pozitivne klime v podjetju oz. organizaciji (Vega in dr.

---

3. Čeprav je pri določenih posameznikih zaradi napetosti v družini produktivnost lahko celo nižja (Jereb 1999).

2014). Mahler (2012: 410) predstavi raziskavo, po kateri kar 86 % delavcev na domu meni, da ima takšno delo »pozitiven vpliv na njihovo zadovoljstvo z delom in organizacijo«. Če se odmisli morebitno nepripravljenost delavcev za uporabo tehnologije pri delu na domu, avtorji med glavne težave za delodajalce navajajo nadzor zaposlenih in varovanje informacij (Gajendran in Harrison 2007; Verbeke in dr. 2007). Vendar se tudi te težave z razvojem dela na domu zdijo vse manjše. Sodobna tehnologija namreč nudi orodja za nadzor zaposlenih, če je to potrebno (Mlinar 2003). Raziskava, ki je bila izvedena v triinosemdesetih organizacijah v Bruslju, prinaša podatek, da so vodstva organizacij zdaj, ko se delo na domu že izvaja, mnogo manj zaskrbljena nad varnostjo podatkov kot pa v času, ko te oblike dela še niso izvajali (Illegems in Verbeke 2003). Določene težave imajo delodajalci pri izvajanja dela na domu tudi s pravnega vidika, ko prihaja do vprašanj glede nadurnega dela, stalne pripravljenosti itd. (Obadič 2019).

3.2 Posledice pri zaposlenih in njihovih družinah

Predstavljene posledice v organizacijah so pomembne zaradi razumevanja širše tematike, za nadaljnjo raziskavo pa so bolj relevantne posledice, ki jih doživljajo zaposleni posamezniki in njihove družine. Določene posledice, ki zadevajo zaposlene, so bile prikazane že v prejšnjem poglavju (večja učinkovitost, zadovoljstvo z delom ipd.), vendar pa Jereb (1999) kot ključni posledici za posameznika vidi avtonomijo pri odločanju o razporeditvi delovnega časa in finančno-časovni prihranek. Najbolj vidna posledica in verjetno tudi razlog za številne druge obravnavane posledice pa je dejstvo, da delavec na domu vsakodnevno bistveno več časa preživi v domačem okolju, kot pa če bi redno delo opravljal na drugi lokaciji (Mlinar 2003). Avtonomija pri razporeditvi delovnega časa oz. večja samostojnost delavcev pri delu na domu na eni strani prinaša koristi podjetjem, s tem ko zaposleni to ugodnost razumejo kot veliko zaupanje delodajalca, kar se odraža v zadovoljstvu z delom in večjo produktivnostjo. Po drugi strani pa to za zaposlenega pomeni, da lahko delo opravlja v času, ko je najmanj zaseden z drugimi opravili in ko je njegova motivacija najvišja. S tem lahko prihaja tudi do časovnih prihrankov, ki pa so v prvi vrsti, tako kot tudi finančni prihranki, povezani s tem, da z delom na domu izgine potreba po vsakodnevni vožnji na delovno mesto. Delavcem na domu se zmanjšajo stroški goriva, parkirin in obrabe avtomobila oz. plačila vozovnic za javni prevoz. Prihaja tudi do drugih prihrankov, kot je na primer manjša potreba po nakupu oblačil za poslovne namene, za določene posameznike pa so največji prihranki povezani z zmanjšano potrebo po plačnem varstvu otrok (v npr. vrtcih) (Gajendran in Harrison 2007). Po drugi strani pa se lahko pojavijo visoki začetni stroški, če si

mora delavec sam z lastnimi sredstvi priskrbeti opremo za delo (Arko 2002). Uvajanje dela na domu preko drugih posledic pri številnih posameznikih vodi do večje individualizacije, ki se odraža na vseh področjih posameznikovega življenja. Mlinar (2003) tukaj izpostavlja predvsem vpliv na prostorske spremembe. Za posameznika so na tem področju najpomembnejše spremembe v prostorski organizaciji bivališč. Slednje so eden večjih začetnih izzivov vsakega delavca na domu, saj večina bivališč prvotno ni bila predvidena za ta namen (Mlinar 2003). O različnih tipih razporeditve bivalnih in delovnih prostorov ter prepletanju njunih elementov na podlagi svojih raziskav razlaga Gurstein (2001), ki poudarja, da se razlike pojavljajo predvsem glede na družinski status delavca na domu. Za tokratno raziskavo je z vidika bivališča ključna posledica dela na domu potreba po več prostora oz. celo po novem, večjem bivališču, največkrat kar hiši. Gurstein (2001) v sklopu tega izpostavi še dejstvo, da delo na domu poteka veliko bolj udobno, če ima delavec večje bivališče. Samski elektroinženir Brian, ki dela na domu v svoji garsonjeri, ji je celo potožil: »Jaz nimam doma. Živim v svoji pisarni« (Gurstein 2001: 123).

Čeprav lahko delo na domu v družine prinese tudi napetosti in konflikte, pa na družinsko področje vseeno prinaša več pozitivnega kot negativnega, kar potrjuje dejstvo, da se številne mame in očetje za delo na domu odločajo prav zaradi pozitivnih učinkov na družino (Vega 2003). Glavna prednost za družine je, da so starši, ki delajo na domu, bolj fleksibilni pri delu, kar jim omogoča lažje usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti (Cvetko in dr. 2004). Delavec, ki dela na domu, si tako lažje organizira čas za varstvo otrok ter skrb za morebitne ostarele in bolne člane družine. Delo na domu lahko vpliva tudi na posameznikovo manjšo podvrženost stresu in boljše splošno počutje, kar se posledično odraža tudi v boljših odnosih v družini (Gajendran in Harrison 2007). Organizacije, ki se v svoji viziji zavzemajo za uvajanje družini prijaznega delovnega okolja, lahko tako rešitev najdejo v uvajanju dela na domu. To je vključeno tudi v katalog ukrepov za pridobitev certifikata Družini prijazno podjetje (Hartman 2015). Z vidika sprememb v samih družinah je aktualno tudi razmerje med ženskami in moškimi, ki delajo na domu. Stereotipna predstava delavca na domu opisuje kot »žensko v pižami, ki delo opravlja na domačem kavču«. Vendar pa večina raziskav kaže, da je delež delavcev na domu med moškimi in ženskami zelo podoben oz. da je delež med moškimi celo nekoliko večji (Bibby 2018). Obsežna raziskava, v katero je bilo v ZDA vključenih skoraj 150.000 delavcev, je pokazala, da med ženskami delo na domu opravlja 24,5 %, med moškimi pa 25 % vseh delavcev (BLS 2018). Podobno razmerje med ženskimi in moškimi delavci na domu so ugotovili tudi v slovenski raziskavi RIS (Vehovar in Robinšak 2002). Očitno je torej, da bodo z uveljavljanjem takega načina dela v številnih

družinah pomembnejšo vlogo pri skrbi za otroke in gospodinjstvo odigrali očetje. Ob pandemiji covida-19 se je kot ključni vidik dela na domu izkazala tudi lažja skrb za zdravje. Z delom na domu se nedvomno zmanjša možnost za najrazličnejše okužbe, ki bi jih posameznik lahko dobil na delovnem mestu ali na poti do njega (npr. v javnem prevozu). K boljšemu zdravju lahko nedvomno prispeva tudi manj preživetega časa na cesti. V prvi vrsti to pomeni manjšo možnost za prometno nesrečo, ugotavlja pa se tudi, da daljša vsakodnevna vožnja prispeva k bolečinam v hrbtu, visokemu holesterolu in debelosti (Crabtree 2010). Junc (2016) v svoji raziskavi ugotavlja vpliv sodobnih delovnih okolij in počitka na zdravje. Iz ugotovitev se lahko poudari, da delo na domu prinaša možnosti za večjo skrb za zdravje, ki pa je vseeno bolj odvisna od vsakega posameznika. Ena izmed najbolj vidnih negativnih posledic dela na domu za posameznika je lahko izoliranost. Vega (2003) z zgodbo o golobici, ki ne vali jajc, vse dokler ne vidi drugega goloba, nakazuje, da osama negativno vpliva na večino živih bitij. Čeprav pri določenih ljudeh morda ni zaznati njenih negativnih posledic, pa jo raziskave povezujejo s povečano nevarnostjo srčnih obolenj (Arko 2002). Negativna posledica dela na domu je tudi časovni pritisk, saj številni delavci, ki začnejo z delom na domu, niso kar takoj večji racionalnega razporejanja s časom (Thulin in dr. 2019).

3.3 Posledice v družbi in prostoru

Posledice uveljavljanja dela na domu, ki se pojavljajo v družbi in prostoru, so, ker se dotikajo najširšega kroga ljudi, ključne pri preučevanju vrednotne naklonjenosti delu na domu. Določenih posledic na nižjih ravneh sta se dotaknili že prejšnji poglavji, ko se je npr. z vidika družbe omenjalo posledice v družinah, z vidika prostora pa posledice v bivališčih in poslovnih prostorih. V naslednjem poglavju pa se prehaja na višje ravni tako z vidika družbe kot prostora.

Če se z ravni družine in stanovanja premaknemo raven višje, govorimo o soseski. Slednje so vsaj na prvi pogled močno podvržene spremembam ob uveljavljanju dela na domu. Nedvomno najbolj vidna posledica je dejstvo, da z delom na domu posamezniki v soseski preživijo več časa, kot če bi delali na lokaciji delodajalca. Velika prednost bolj stalne prisotnosti prebivalstva je lahko močno povečana varnost v soseski (Mlinar 2003). Teoretična pričakovanja govorijo tudi o drugih pozitivnih posledicah, ki naj bi v prvi vrsti oživile soseske. Z daljšo vsakodnevno prisotnostjo v domačem okolju naj bi se tako izboljšali odnosi in povečalo druženje s sosedi, kar bi nadomestilo izgubo družbe na delovnem mestu. Vendar pa bo oživljanje sosesk odvisno predvsem od razporejanja časa pri vsakem posamezniku, ki ga poleg »funkcionalističnega modela prostorske organizacije z enonamenskim značajem soseske« Mlinar (2003: 1022) vidi

kot vzrok zaviranja hitrejšega oživljanja sosesk. Kot posledica dela na domu se posameznikom ponuja tudi večja možnost za rekreacijo, ki jo v soseski lahko za krajši čas vsak dan izvajajo tudi med delom (Gajendran in Harrison 2007). Posameznik si lahko, v primeru da delo nadoknadi ob drugih dneh in med vikendom, tudi med tednom vzame čas za daljšo rekreacijo v obliki ukvarjanja z različnimi športi. Gurstein (2001) na podlagi raziskave, ki je bila izvedena v Kaliforniji, predstavlja razlike v času, ki ga vsak dan posameznim aktivnostim namenijo posamezniki, ki delo opravljajo v pisarni, in tisti, ki delajo doma. Raziskava kaže, da z vidika rekreacije delo na domu pozitivno vpliva predvsem na ženske, ki se jim močno poveča čas vsakodnevne rekreacije. Zanimivo pa je, da se čas za rekreacijo na račun več opravljenega dela tako za službo kot za otroke in gospodinjstvo pri moških z delom na domu celo rahlo zmanjša. Büssing (2002) ugotavlja, da podobno kot za rekreacijo velja tudi za kulturo. Večja fleksibilnost delavcem na domu omogoča tudi boljše izkoriščanje priložnosti za aktivno ali pasivno udejstvovanje v kulturi, saj gneča in odpiralni čas nista več oviri za obisk kulturnih prireditev in ustanov.

Nedvomno glavna značilnost poselitve v Sloveniji je njena razpršenost, ki je v prvi vrsti posledica podeželsko-kmečke dediščine (Mlinar 2003). Selitev v mesta je podobno kot povsod po svetu posledica težnje po izobrazbi in delovnem mestu. Z uveljavljanjem dela na domu se bodo zmanjševale potrebe po življenju blizu delovnega mesta, kar bo posameznikom, ki bi se v mesto preselili izključno zaradi dela, omogočilo možnost, da ostanejo na podeželju (Korpič Horvat 2008). Delo na domu tako omogoča krepitev policentričnega razvoja in krepitev podeželja s priseljevanjem izobražencev, posledično pa sproži oz. okrepi pojav praznjenja mestnih središč (Mlinar 2003). Delo na svojem domu na podeželju je za delodajalca iz mesta na drugem koncu države ena izmed bolj običajnih ugodnosti, ki si jo lahko privoščijo številni delavci na domu. Bolj ekstremna oblika pojava pa je selitev v drugo državo, pogosto državo z nižjimi stroški bivanja in ugodnim podnebjem (Ferris 2007). Uveljavljanje dela na domu lahko izkoristijo tudi tujci, ki lahko nudijo svoje storitve po vsem svetu, ne da bi se jim bilo za to treba seliti na drugi konec sveta. Cenejša tuja delovna sila delodajalcem prinaša prihranke, a hkrati ogroža domačo delovno silo. Pri takšni obliki dela lahko prihaja do določenih težav zaradi časovne razlike med delodajalcem in zaposlenimi (Fried in Heinemeier 2013). Delo na domu prinaša prednosti tudi za marginalizirane skupine, saj omogoča njihovo lažje zaposlovanje. Invalidom delodajalec na lokaciji na primer težko zagotovi ustrezne razmere za delo. V njihovem domu, ki je prilagojeno njihovi situaciji, pa lahko uspešno opravljajo svoje službene naloge. Delo na domu kot primerno rešitev za zaposlovanje invalidov določa tudi slovenska zakonodaja (Gačanovič 2006).

Da je delo na domu močno povezano s prometno tematiko, je bilo prikazano s tem, da so uveljavljanje sodobnih oblik dela na domu vzpodbudile prav prometne težave in da manjša potreba po vožnji na delovno mesto prinaša prihranke tako za delodajalce kot za zaposlene. Delo na domu prinaša v promet tudi spremembe, ki se odražajo v družbi in prostoru. Ena izmed najbolj želenih in pričakovanih posledic dela na domu je krajšanje posameznikovih vsakodnevnih časovno-prostorskih poti. Vendar do tega prihaja počasneje, kot bi bilo zaželeno, saj namreč ljudje postanejo bolj fleksibilni in mobilni tudi v času, ko bi bili sicer na delovnem mestu (Castells 2010). Da je skrajšanje vsakodnevnih poti realna želja, so z izračuni na primeru Chicaga potrdili Shababanpour in dr. (2018), ki pa ugotavljajo, da gre za izredno majhne premike. Štirikratno povečanje števila delavcev na domu bi tako prineslo približno 2 % zmanjšanje dnevno prevoženih kilometrov. Verbeke in dr. (2007) predstavljajo tri raziskave (v Kaliforniji, na Ni-zozemskem in na Švedskem), ki prav tako potrjujejo zmanjšanje dnevnih poti v manjšem merilu. Redkeje so raziskave, ki ugotavljajo nasprotno (glej npr. Zhu in dr. 2018). Na podlagi najnovejših podatkov pa Elldér (2020) na primeru Švedske ugotavlja, da delo na domu vodi do manjšega povpraševanja po vsakodnevni mobilnosti, zmanjšuje prometne zastoje in prispeva k večji uporabi aktivnih oblik prevoza (kolo, hoja). Glede oblik prevoza Mlinar (2003) nadalje ugotavlja, da urnik javnega prometa, ki je prilagojen tradicionalnim oblikam dela, manj ustreza delavcem na domu, zato se slednji še pogosteje zatekajo k uporabi lastnega avtomobila. Podatka, da v Evropski uniji 25 %, v ZDA pa celo 28 % vseh emisij toplogrednih plinov izhaja iz prometa, nakazuje, da bi potencialno zmanjšanje prometa pri posameznikih, ki delajo doma, lahko imelo tudi pozitivne posledice na okolje (EUROSTAT 2020b; EPA 2020). Glede na zgornje podatke drži trditev Elldérja (2020), da je delo na domu treba razumeti kot močan instrument politike za zmanjšanje vpliva prometa na okolje. V že omenjeni raziskavi Shababanpourja in dr. (2018) so ugotovili, da se ob štirikratnem povečanju števila delavcev emisije toplogrednih plinov zmanjšajo za dober odstotek. Caldow (2009) je s študijo na primeru IBM-ja pokazal, da so prihranki ob velikem številu delavcev na domu lahko zelo veliki. V tej raziskavi je skoraj 400.000 delavcev od doma v letu 2007 prihranilo skoraj 19 milijonov litrov goriva in so tako posledično zmanjšali emisije CO₂ kar za 450.000 ton. Že predstavljena manjša potreba po poslovnih prostorih lahko prav tako prispeva k zmanjšani rabi energije in posledično k manjšim pritiskom na okolje (Büssing 2002).

4 Vrednotna naklonjenost prebivalcev Slovenije posameznim posledicam dela na domu

Osrednji del raziskave je namenjen preverjanju naklonjenosti prebivalstva Slovenije posameznim posledicam dela na domu. Še pred samo obravnavo je predstavljen seznam izbranih najosnovnejših in najbolj relevantnih posledic, ki je pripravljen na podlagi zgornjega podrobnejšega pregleda. Pri oblikovanju končnega seznama posledic izhajamo iz razmisleka Gregga (2011), ki ugotavlja, da naklonjenost delu na domu ni povezana s splošnimi družbenimi koristmi, temveč v večji meri z osebnimi koristmi. Za posameznika so tako verjetno najpomembnejše posledice, ki vplivajo nanj osebno in na njegovo družino. Posledice v družbi in prostoru se sicer dotikajo najširšega kroga ljudi, a mnogo manj osebno. Za koristi in težave pri delodajalcih pa se lahko domneva, da poleg delodajalcev osebno zanimajo le majhen delež populacije. V nadaljnjo raziskavo so tako vključene posledice, ki se dotikajo kar najširšega kroga ljudi in ki jih torej delo na domu prinaša posameznikom in družinam ter v širšo družbo in prostor.⁴ Na podlagi razpoložljivih podatkov o vrednotah, mnenjih in stališčih prebivalcev Slovenije, zbranih v raziskavah javnega mnenja, v nadaljevanju sledi preverjanje naklonjenosti naslednjim posledicam dela na domu:⁵

- pripravljenosti na delo s tehnologijo;
- večji samostojnosti pri delu in fleksibilnosti pri razporejanju delovnega časa;
- potrebi po večjem bivališču;
- povečanem času, preživetem v domačem okolju;
- lažjemu usklajevanju družinskih in poklicnih obveznosti ter boljšim odnosom v družini;
- večji spolni enakopravnosti pri družinskih opravilih;
- večji izoliranosti;
- boljšim možnostim pri skrbi za zdravje;
- povečanemu času, preživetemu v bližini doma;
- oživljanju sosesk;
- večji varnosti v soseski;
- boljšim možnostim za rekreacijo;
- boljšim možnostim za kulturno udejstvovanje;
- možnosti za selitev in opravljanje dela iz tujine;

4. Poleg posledic v organizacijah so izpuščene tudi za posameznike pozitivne ekonomske posledice (npr. prihranki pri prevozu, varstvu, oblačilih), za katere je popolnoma samoumevno, da imajo splošno podporo populacije.

5. Čeprav vse posledice ne veljajo za vse posameznike in v vseh razmerah, gre vseeno za dokaj splošne in očitne posledice.

- manjši potrebi po priseljevanju tuje delovne sile;
- zaposlovanju invalidov;
- razpršeni poselitvi;
- praznjenju ali počasnejši rasti večjih mest;
- krajšim vsakodnevnim vožnjam;
- prevladi osebnega avtomobila in aktivnih oblik prevoza nad javnim prevozom;
- zmanjševanju onesnaževanja okolja.

4.1 Vrednotna naklonjenost posledicam, ki jih delo na domu prinaša posameznikom in družinam

Za izvajanje dela na domu je v večini primerov potrebna pripravljenost na uporabo tehnologije. Glede na razpoložljive podatke ne kaže na to, da bi prebivalci Slovenije temu nasprotovali. Skoraj dve tretjini jih namreč redno uporabljajo internet, še nekaj več pa jih pravi, da imajo do interneta pozitiven odnos in jim je tudi pomembno, da lahko do njega dostopajo kjerkoli in kadarkoli. Da uporabljajo mobilni telefon, je pritrnilo 94 % respondentov (od tega pametni telefon 74 %). Pri delu na domu naj posameznikov ne bi motila potencialno večja samostojnost in fleksibilnost, saj več kot 80 % respondentov meni, da je pri službenem delu pomembno, da »lahko delaš samostojno«, približno dve tretjini pa se jih strinja, da je pomembno, »da lahko sam razporediš delo v dnevu in tednu«. Potreba po večjem bivališču je naslednja možna posledica dela na domu, ki glede na podatke ustreza prebivalcem Slovenije. Med njimi namreč kot željena oblika bivalnega objekta z več kot 90 % izstopa samostojna hiša. Velikost bivališča pa je med največkrat izbranimi odgovori tudi pri vprašanju o najpomembnejših lastnostih bivališča. Večina respondentov obenem nasprotuje obdavčenju večjih nepremičnin (66 %); le redki menijo, da živijo v prevelikem bivališču (14 %).

Glede na podatke bi tudi potencialno povečan čas, preživet v domačem okolju oz. v krogu družine, močno sovpadal s »slovenskimi« vrednotami. Med 16 ponujenimi odgovori o dejavnostih, ki posameznikom najbolj bogatijo življenje, je namreč na drugem mestu odgovor »biti doma, v krogu domačih«. Temu pritrjuje tudi podatka, da sta se v času pandemije med slovensko populacijo najbolj povečali dejavnosti »urejanje okolice, delo na vrtu« in »preživljanje časa z ožjo družino« ter da družina predstavlja pomembno vrednoto kar 99 % respondentov. Naslednja posledica govori o »lažjem usklajevanju družinskih in poklicnih obveznosti ter boljših odnosih v družini«. Naklonjenost boljšim odnosom v družini se lahko potrdi na podlagi: velike navezanosti na družino, saj respondenti z naskokom najbolj zaupajo družinskim članom; tega, da tudi v zrelih letih vzdržujejo zelo redne stike s svojimi potomci in sorojenci; ter tega,

da v več kot 90 % podpirajo trditev, da »so otroci največja sreča v življenju«. Na podlagi vsega naštetega ne dvomimo o visokem vrednotenju usklajevanja družinskih in poklicnih obveznosti, vendar pa vsi odgovori kažejo, da tudi ob tradicionalnih oblikah dela s tem še nimajo večjih težav. Potencialno večja spolna enakopravnost pri družinskih opravilih ob delu na domu bi bila glede na podatke med prebivalstvom Slovenije sprejeta z navdušenjem. V zadnjem obdobju se je namreč močno povečalo nasprotovanje (na kar 80 %) trditvi: »Naloga moža v zakonu je, da služi denar, naloga žene pa, da skrbi za dom in družino.« Poleg tega le majhen delež (15 % in 7 %) nasprotuje idejama o večji udeležbi moških pri gospodinjskih opravilih in pri skrbi za otroke. Respondenti v skoraj 90 % podpirajo tudi idejo o delitvi družinskih opravil ter idejo o spodbujanju enakosti med moškimi in ženskami.

Ena izmed posledic dela na domu, ki ji prebivalstvo Slovenije v večini ni naklonjeno, je potencialno večja izoliranost. Čeprav izgubo stikov s sodelavci nekoliko omili povečanje stikov z družinskimi člani, pa je kar 85 % respondentov pomembno, da imajo osebne stike tudi na delovnem mestu. Pomen socialnih stikov potrjuje tudi visoko vrednotenje prijateljev, ki je sicer nižje kot vrednotenje družine, vseeno pa so vsaj v določeni meri pomembni za 90 % respondentov. Podoben delež anketiranih je obenem potrdilo, da imajo stike s prijatelji vsaj enkrat mesečno. Če izvezamo odgovore, povezane z družino, je druženje s prijatelji najvišje uvrščeno tudi med dejavnostmi, ki posameznikom najbolj bogatijo življenje. Kot je bilo že omenjeno, izoliranost nima pozitivnega vpliva na zdravje. Vendar pa delo na domu na splošno ponuja boljše možnosti za skrb za zdravje, ki je slovenskemu prebivalstvu pričakovano pomembno, kar potrjujejo vsi odgovori na vprašanja glede te tematike. Kar 95 % vprašanih se tako zdi zelo pomembno, »da je zagotovljeno zdravstveno varstvo za vsakogar«. 70 % jih meni, da bi morala država za zdravstvo zagotoviti več denarja kot doslej. Skoraj 70 % pa jih meni, da so lahko resne zdravstvene težave povezane tudi z okoljem na delovnem mestu. Bližina zdravstvene oskrbe je tudi med najpomembnejšimi dejavniki pri izbiri lokacije bivanja.

4.2 Vrednotna naklonjenost posledicam, ki jih delo na domu prinaša v družbo in prostor

Prebivalstvo Slovenije ni navezano le na družino in prijatelje, temveč v veliki meri tudi na okolico doma, kjer bi z uveljavljanjem dela na domu lahko preživeli večji del dneva. O navezanosti na domači kraj govori celo neposredno vprašanje, kjer jo potrdi več kot 85 % respondentov. O pomenu ožjega bivalnega okolja govori tudi največkrat izbran odgovor pri vprašanju o dejavnostih, ki posameznikom bogatijo življenje, tj. »sprehodi v naravo v okolici vašega kraja«. Še vedno

pa velik delež prebivalstva potrjuje, da imajo stalne stike s sorodniki (68 %) in prijatelji (78 %) prav v ožjem bivalnem okolju (soseski). Na podlagi podatkov ugotavljamo, da je navezanost na domače okolje vseeno v prvi vrsti povezana z navezanostjo na ozek krog družine in prijateljev ter da oživljanje sosesk kot možnost, ki se ponuja z delom na domu, ni med prioritetaми prebivalcev Slovenije. Čeprav se večini vprašanih sosedje ne zdijo moteči in jim do določene mere tudi zaupajo, pa ti niso njihova prva izbira, ko potrebujejo kakršnokoli pomoč. Da oživljanje sosesk ne sovпада z vrednotno orientacijo prebivalcev Slovenije, dokazuje tudi podatek, da je le petina prebivalstva sodelovala pri kakšni pobudi v domačem okolju. Glede na razpoložljive podatke bi morali biti prebivalci Slovenije izredno naklonjeni povečani varnosti v soseski kot posledici dela na domu. Za kar 77 % vprašanih je namreč varnost ena izmed najpomembnejših odlik kraja za bivanje, poleg tega pa varnost vrednotijo celo mnogo višje kot enakost in osebno svobodo. Vseeno dela na domu verjetno ne bi zbrali samo zaradi varnosti, saj se že sedaj 95 % vprašanih v domači soseski počuti varno. Boljše možnosti za rekreacijo in kulturno udejstvovanje kot posledica večje fleksibilnosti ob delu na domu med prebivalci Slovenije vsekakor ne bi bile sprejete z neodobravanjem, vendar pa bi jih tudi navdušile le do določene mere. Odgovori namreč kažejo dokaj visoko vrednotenje rekreacije in dosti manjšo zainteresiranost za kulturno udejstvovanje. Za ponazoritev so povedni naslednji trije podatki: med odlikami kraja je »možnost za rekreacijo« prejela dvakrat toliko odgovorov kot »raznovrstna kulturna ponudba«; da je treba nameniti površinam za rekreacijo in šport več prostora, meni trikrat toliko vprašanih, kot pa je tistih, ki so mnenja, da je treba nameniti več prostora za »prostore umetnosti in kulture«; in kot zadnje, da je med dejavnostmi, ki bogatijo življenje, »aktivno ukvarjanje s športom in rekreacijo« prejelo skoraj štirikrat toliko odgovorov kot »obiskovanje kulturnih prireditev«. Pomen rekreacije potrjuje tudi dejstvo, da se kar 80 % vprašanih rekreira vsaj enkrat tedensko in da se je čas, namenjen rekreaciji, med pandemijo covid-19 še povečal. Poleg verskih organizacij so prebivalci Slovenije tudi najpogostejše člani športnih organizacij. O manjšem pomenu kulturnih ustanov govorita še naslednji dejstvi: vprašani ne bi ne povečali ne zmanjšali njihovega financiranja, poleg tega pa obstoj kulturnih ustanov v domačem kraju sicer podpirajo, a jim to vseeno ni najpomembnejše. Tudi v času pandemije covid-19 je zaprtje kulturnih ustanov težave povzročilo le redkim (12 %).

Delo na domu ponuja tudi možnost za selitev in opravljanje dela iz tujine, do česar pa je prebivalstvo Slovenije še močno zadržano. Polovica vprašanih se namreč v življenju ni nikoli preselila, le slaba četrtina se jih je preselila več kot enkrat. Poleg tega bi se bilo, da bi se izognili nezaposlenosti, le 23 % vprašanih pripravljenih preseliti znotraj Slovenije, še manj (20 %) pa v drugo državo. Do

sprememb v miselnosti pa vseeno prihaja, saj je leta 2004 le 10 % vprašanih pritrnilo, da so kdaj pomislili na selitev v tujino, v letu 2018 pa je bilo takšnih že 31 %. V prihodnosti gre pričakovati še dodaten premik, saj je delež v starostni kategoriji do 35 let že več kot 50 %. Možnost, da bi tudi nekateri tuji delavci opravljali delo na domu iz svoje domovine in se jim ne bi bilo treba priseliti v Slovenijo, sovpada z močno vrednoto zaprtosti med prebivalci Slovenije. V splošnem je namreč odnos do priseljevanja tujcev izredno negativen in v večji meri ni povezan z izvorom tujcev. Pričakovano so sicer nekoliko bolj naklonjeni priseljevanju iz razvitejših držav. Le redki respondenti menijo, da priseljevanje Sloveniji na splošno koristi, da koristi gospodarstvu se jih npr. strinja le 15 %. Vseeno pa je opazen določen premik, saj je priseljevanje ljudi z deficitarnimi poklici leta 2004 podpiralo 43 %, leta 2018 pa kar 61 % vprašanih. Z delom na domu se odpira tudi možnost zaposlovanja marginaliziranih skupin, v članku so posebej izpostavljeni invalidi. Da bi prebivalstvo Slovenije podprlo njihovo večje zaposlovanje, je zelo verjetno, saj so jim v večini močno naklonjeni. Tako na primer več kot 95 % vprašanih pravi, da jih skrbijo življenjske razmere invalidov.

Med prostorskimi posledicami dela na domu sta bili izpostavljeni razpršitev poselitve in praznjenje ali vsaj počasnejša rast mest. Gre za pojav, ki ju ni mogoče opredeliti kot samo pozitivna ali samo negativna, dejstvo pa je, da močno sovpadata z vrednotno orientacijo prebivalstva Slovenije na področju prostora. Za obravnavo sta na voljo celo neposredni vprašani o podpori strnjeni in razpršeni gradnji. S formalnega vidika se sicer ugotavlja, da ima večji delež podpore strnjena gradnja, vendar pa se je v zadnjem obdobju okrepila dejanska podpora razpršeni gradnji (2004: 27 %, 2018: 38 %) in zmanjšala podpora strnjeni gradnji (2004: 69 %, 2018: 62 %). Vprašanja o posameznikovih prioritetah kažejo, da je realna podpora razpršeni gradnji mnogo višja od podpore strnjeni gradnji. V večjem mestu bi namreč živel le 8 %, na vasi ali pa na samem pa skoraj 60 % respondentov. Ob tem je treba misliti še na že predstavljeno željo po življenju v hiši. Z majhno podporo strnjeni poselitvi sovpadajo tudi odgovori na vprašanja glede večjih mest. Ne glede na to, s katerega zornega kota je bilo postavljeno vprašanje, vsi odgovori kažejo izrazito odklonilen odnos do večjih mest.

Med posledicami dela na domu so pogosto lahko celo najbolj očitne posledice v prometu. Govor je o krajših vsakodnevnih vožnjah ter prevladi osebnega avtomobila in aktivnih oblik prevoza nad javnim prometom. Zmanjšanje prometnih pritiskov ima lahko pozitiven vpliv tudi na ozračje in okolje na splošno. Glede naklonjenosti do krajših vsakodnevnih voženj se ugotavlja, da se prebivalci Slovenije na delovno mesto ne vozijo dolgo (večina manj kot pol ure). Pripravljenost na nekoliko daljšo vožnjo sicer obstaja, a se v veliki večini niso pripravljene voziti

več kot eno uro. Vseeno pa bi se bila približno polovica vprašanih pripravljena voziti na delo v »oddaljen kraj«, da bi se izognili brezposelnosti. Uporaba osebnega avtomobila, ki ustreza fleksibilnim delavcem na domu, je že v trenutnih razmerah najbolj priljubljen način prevoza med prebivalci Slovenije. Za prevoz na delo avtomobil uporablja kar 75 % vprašanih. Vloga javnega prometa je s 7 % manjša celo od aktivnih oblik prevoza, ki jih vsakodnevno uporablja 15 % vprašanih. Majhno odvisnost od javnega prevoza potrjuje tudi podatek, da ga je v času, ko je bil zaradi karantene zaustavljen, pogrešalo le 15 % vprašanih. Prebivalstvo Slovenije bi moralo biti vsaj v osnovi naklonjeno tudi manjšemu onesnaževanju okolja kot potencialni posledici dela na domu. Le 5 % vprašanih se namreč ne strinja s tem, da ima »varovanje okolja zanj velik pomen«. 63 % vprašanih pa pravi, da se je »pripravljenih odpovedati delu dohodka, če bi bil ta denar uporabljen za preprečevanje onesnaževanja okolja«. Tudi med odlikami kraja je »čisto okolje« med največkrat izbranimi odgovori. 80 % vprašanih podpira tudi zaščito vseh naravnih območij. Podrobnejša raziskava (tudi npr. učinka NIMBY⁶) sicer pokaže posamezna odstopanja, vendar pa je v osnovi odnos do varovanja okolja vseeno pozitiven.

5 Sklep: Delo na domu – z roko v roki s »slovenskimi« vrednotami

Trendi postopnega uveljavljanja fleksibilnih oblik dela, pri čemer je ena ključnih oblik delo na domu, so s pojavom pandemije covid-19 dobili še dodaten »veter v jadra«, zato je tematika deležna vedno večje pozornosti. Ključni cilj tega članka je bil preveriti, ali je prebivalstvo Slovenije delu na domu naklonjeno. To smo ugotavljali s preverjanjem naklonjenosti posameznim posledicam dela na domu. Analiza posledic kaže, da se bodo te pojavljale pri posamezniku, njegovi družini, delodajalcih, družbi in prostoru na splošno, pa tudi na področjih, ki zaradi manjših povezav z vrednotno orientacijo niso bila posebej izpostavljena (npr. gospodarstvo). Glede posameznih posledic je treba izpostaviti, da sta lahko njihova pojavnost in jakost odvisni še od številnih drugih dejavnikov. Vseeno pa članek prinaša smiseln pregled najbolj splošnih in očitnih posledic, ki omogočajo relevantnost nadaljnje razprave.

Za obravnavo vrednotne naklonjenosti delu na domu smo preverjali posledice pri posamezniku in družini ter v družbi in prostoru. Pregled je pokazal, da na ta

6 Kratica NIMBY v angleščini pomeni *Not in my backyard* (slovensko: Ne na mojem dvorišču). Izraz označuje zelo pogoste situacije, ko se večina ljudi načeloma strinja, da je neki prostorski poseg potreben, celo nujen, nikakor pa ne pristajajo na izvedbo na lokaciji, ki je v njihovi bližini (Kos 2002).

področja delo na domu nedvomno prinaša več pozitivnih kot negativnih posledic. Zaradi tega je bilo pričakovati, da bi jim morali biti ljudje v osnovi naklonjeni. Na primeru Slovenije se to potrди, saj kar 17 izmed 21 obravnavanih posledic močno sovpada z vrednotami prebivalstva Slovenije. Podatek kaže na to, da ne le da prebivalcev Slovenije ne bi motile ključne posledice dela na domu, ampak tudi da bi bili lahko naklonjeni širšemu vplivu dela na domu v družbi in prostoru. Med bolj ugodnimi posledicami za prebivalce Slovenije velja posebej izpostaviti lažjo skrb za družino zaradi lažjega usklajevanja družinskega in poklicnega življenja, povečanega časa, preživetega v družinskem krogu, in zaradi lažje skrbi za dobre odnose v družini. Močna podpora tem posledicam dela na domu je nedvomno pričakovana že zaradi v Sloveniji tradicionalne vrednote domocentričnosti. Podatki pa pričakovano kažejo, da bi bili prebivalci Slovenije lahko močno naklonjeni tudi posledicam, ki govorijo o boljših možnostih za skrb za lastno počutje (npr. boljše možnosti za rekreacijo in skrb za zdravje). Posledica dela na domu je lahko tudi boljša možnost zaposlovanja ranljivejših skupin. Na primeru invalidov se kaže močna podpora tej posledici med prebivalci Slovenije, zaradi česar lahko govorimo, da delo na domu med prebivalci Slovenije ne bi bilo sprejeto le zaradi lastnih koristi, temveč tudi zaradi skrbi za druge oz. altruističnih vrednot prebivalcev Slovenije. Med obravnavanimi posledicami smo izrazito nenaklonjenost zaznali predvsem pri potencialno večji izoliranosti, s katero bi se glede na podatke posamezniki spopadli še z večjo vpetostjo v ozek krog družine in prijateljev. Velike družbene odprtosti namreč ni mogoče zaznati, kar se kaže v manjši naklonjenosti priseljevanju tuje delovne sile, možnosti oživljanja sosesk, majhni želji po selitvi v tujino in potrebi po kulturnem udejstvovanju. Z vrednotno orientacijo prebivalcev Slovenije pa mnogo bolj sovpadajo potencialne posledice v prometu (avtomobilski promet, krajše vsakodnevne vožnje) in posledično manjši pritisk na okolje. Podpora slednji govori o pomenu biosfernih vrednot med prebivalci Slovenije, ki bi prav tako lahko prispevale k naklonjenosti delu na domu. Glede varovanja okolja je nekoliko manj vzpodbudna močna podpora naslednjim posledicam dela na domu: razpršeni poselitvi, praznjenju večjih mest in potrebi po velikem bivališču, kar je povezano z vrednoto protiuurbanosti med prebivalci Slovenije.

Glede na prikazano v raziskavi je popolnoma jasno, da je odgovor o ujemanju med posledicami dela na domu in vrednotno orientacijo prebivalcev Slovenije pritrđen. Raziskava je pokazala, da naklonjenost posledicam ni le posledica prevlade pozitivnih posledic, temveč je povezana tudi z določenimi specifično izstopajočimi vrednotami prebivalstva Slovenije (domocentričnost, protiuurbanost). Zaradi tega bi bilo nedvomno zanimivo v prihodnjih raziskavah naklonjenost posameznim posledicam dela na domu primerjati tudi z drugimi

državami oz. kulturnimi okolji. S potencialno širitvijo dela na domu pa velja v prihodnje razmisliti še o novih, obsežnejših raziskavah, ki bi naklonjenost delu na domu med prebivalci Slovenije preverjale z za ta namen pridobljenimi podatki. Čeprav so v tej raziskavi uporabljeni splošni podatki o vrednotni orientaciji, pa članek kljub temu daje prvi vpogled v potencialno izredno pomembno področje vrednotne naklonjenosti delu na domu med prebivalci Slovenije, o katerem bo v prihodnjih letih še pogosto tekla beseda.

SUMMARY

Working from home is not a new phenomenon, as this kind of work has already appeared in various forms throughout history. The great technological progress in the field of information technologies in the second half of the 20th century, however, enabled working from home to establish itself in more modern forms. Furthermore, the latest data show that as a result of the covid-19 pandemic, there is a growing trend in the implementation of this kind of work. Therefore, it is extremely important to know how people accept the application of this kind of work. The key objective of this article is therefore to check whether the population of Slovenia is in favor of working from home or not. This, in turn, was determined by checking the attitude of Slovenes towards specific consequences of working from home. Different authors emphasize different consequences, and for the purposes of this article, based on the relevant literature, an overview of some of the most general and obvious consequences of working from home is presented. The attitude towards specific consequences is discussed on the basis of statistical data on value orientation of the Slovenian population. The data were collected from Slovenian public opinion polls.

Before the consequences of working from home and the preference of the population for each of them get inspected, it is necessary to first define the term of working from home. In foreign literature, the most established terms "telecommuting" and "teleworking" are too narrow for the purposes of this article, as they omit the self-employed, the farmers and other groups alike. For this article it is crucial, however, to include all the people who work from home, as this has more far-reaching consequences on space and society. In this regard the following definition is therefore considered: "Work from home is regular and paid work that a worker performs permanently or temporarily from his home, as part of his primary employment as a teleworker with his employer or as a self-employed worker or farmer."

In this article the consequences of working from home were classified into three categories, namely the consequences it has for organizations, individu-

als and their families, as well as the consequences it has in society and space. Implementing work from home brings lower costs to organizations, as the need for reimbursement of travel expenses and the need for business premises is reduced; the costs for water, electricity, etc. are reduced as well. The advantages of working from home include greater employee satisfaction and productivity. For individuals, the key consequences of working from home are greater flexibility and financial and time savings, which allow more time for self-care (recreation, health care) and contribute to better family relationships. The last set of consequences addresses the consequences this kind of work creates in society (e.g. increased security, employment of marginalized groups) and space (dispersion of settlements, shorter daily commutes, less strain on the environment).

Since value preferences are mostly related to areas that concern the individual personally, we therefore checked the consequences this kind of work has for individuals and families, and for society and space. We omitted the area of consequences in organizations. The review shows that working from home undoubtedly has more positive than negative consequences in these areas. We are talking about the many personal benefits, to which the majority of the population of Slovenia is in favor. First and foremost, the Slovenes favor flexibility, which enables better health care and satisfaction for individuals. In addition, working from home brings benefits to family life (balancing family and professional life, more family time). Among the presented consequences, the dislike for work from home is expressed mainly in the case of potentially greater isolation for the individual, who, according to the data, would be confined by an even greater involvement in a narrow circle of family and friends. When it comes to the society, a high degree of open-mindedness is not detected; this is shown as a lesser inclination for the following consequences: immigration of foreign labor, the possibility of revitalizing neighborhoods, the need for cultural activities and the lack of desire to move abroad. However, changes in traffic (car traffic, shorter daily commutes) and the lesser strain on the environment coincide much with value orientation. In terms of environmental protection, strong support for the latter consequences is somewhat less encouraging, namely the dispersed settlements. From the point of view of the society, high support is expected for the following potential consequences of work from home: greater gender equality, greater security in neighborhoods and employment of marginalized groups.

The research presented in this article offers the first insight into a potentially extremely important area of value preference for work from home among the population of Slovenia and opens opportunities for further extensive research.

Literatura

- Arko, Anda (2002): Razvoj in značilnosti dela na daljavo (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
- Bibby, Adrienne (2018): Men and Women Work from Home in Nearly the Same Numbers. Flexjobs. Dostopno prek: <https://www.flexjobs.com/blog/post/men-and-women-work-from-home-nearly-same-numbers/> (16. 9. 2020).
- Bizovičar, Milka (2020): »Priča smo eksperimentu, ki je očitno zelo uspešen«. Delo, 29. 4. 2020. Dostopno prek: <https://www.delo.si/gospodarstvo/kariera/prica-smo-eksperimentu-ki-je-ocitno-zelo-uspesen-303530.html> (6. 9. 2020).
- Bloom, Nicholas, in dr. (2015): Does working from home work? Evidence from a Chinese experiment. *The Quarterly Journal of Economics*, 130 (1): 165–218.
- Büssing, André (2002): Teleworking and quality of life. V J. Jackson (ur.): *Teleworking: International Perspectives*: 144–166. New York: Routledge.
- Caldow, Janet (2009): Working outside the box: a study of the growing momentum in telework. Washington: IEG.
- Castells, Manuel (2010). *The Rise of the Network Society*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Crabtree, Steve (2010): Well-Being Lower Among Workers With Long Commute. Gallup – News, 13. 8. 2010. Dostopno prek: <https://news.gallup.com/poll/142142/wellbeing-lower-among-workers-long-commutes.aspx> (17. 9. 2020).
- Cvetko, Aleksej, in dr. (2004): Pogodba o zaposlitvi za opravljanje dela na domu. V A. Cvetko, in dr. (ur.): *Pogodba o zaposlitvi in podjetniška kolektivna pogodba*: 135–136. Ljubljana: GV založba.
- Elldér, Erik (2020): Telework and daily travel: New evidence from Sweden. *Journal of Transport Geography*, 86 (2020): 102–777.
- Ferriss, Timothy (2007): *The 4-hour workweek*. New York: Crown Publishing Group.
- Fried, Jason, in Heinemeier, David (2013): *Remote: office not required*. New York: Random House.
- Gačanovič, Alenka (2006): *Delo na domu in e-delo (Strokovna študija)*. Maribor: Zavod Inštitut.
- Gajendran, Ravi, in Harrison, David (2007): The good, the bad, and the unknown about telecommuting. *Journal of applied psychology*, 92 (6): 1524–1541.
- Gray, Mike, in dr. (1993): *Teleworking explained*. New York: Wiley.
- Gregg, Melissa (2011): *Work's intimacy*. Cambridge: Polity Press.
- Gurstein, Penny (2001): *Wired to the world, chained to the home: Telework in daily life*. Vancouver: UBC Press.
- Hartman, Petra (ur.) (2015): *Usklajevanje zasebnega in poklicnega življenja v praksi: izkušnje z izvajanjem projekta Certifikat Družini prijazno podjetje v Sloveniji*. Ljubljana: Ekvilib Inštitut.
- Illegems, Viviane, in Verbeke, Alain (2003): *Moving Towards the Virtual Workplace*. Northampton: Edward Elgar Publishing.

- Jereb, Eva (1999): Organiziranje teleskupine. *Organizacija*, 32 (6): 343–348.
- Jereb, Eva, in Gradišar, Miro (1998): Ekonomski vidik teledela. *Slovenska ekonomska revija*, 49 (1–2): 595–613.
- Junc, Sabina (2016): Vloga sodobnih delovnih okolij pri zdravju zaposlenih: počitek po delu kot blažilec negativnih učinkov? (magistrsko delo). Maribor: Filozofska fakulteta.
- Klančič, Anka (2002): Mednarodna ureditev dela na domu. *Delavci in delodajalci*, 2 (3/4): 569–589.
- Korpič Horvat, Etelka (2008): Politika zaposlovanja prožne varnosti v EU in prožna varnost zaposlovanja v Sloveniji po spremembah in dopolnitvah zakona o delovnih razmerjih. *Zbornik Pravne fakultete Univerze v Mariboru*, 4: 137–148.
- Kos, Drago (2002): Praktična sociologija za urejevalce in načrtovalce prostora. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mahler, Julianne (2012): The telework divide: Managerial and personnel challenges of telework. *Review of Public Personnel Administration*, 32 (4): 407–418.
- Mlinar, Zdravko (2003): Teledelo in prostorsko-časovna organizacija bivalnega okolja. *Teorija in praksa*, 40 (6): 1012–1039.
- Musek, Janek (2000): Nova psihološka teorija vrednot. Ljubljana: Educy.
- Niles, Jack, in dr. (1976): *The Telecommunications – Transportation Tradeoff*. New York: John Wiley and Sons.
- Obadič, Tjaša (2019): *Delovni čas v dobi informacijske tehnologije* (magistrsko delo). Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Qvortrup, Lars (2002): From teleworking to networking: definitions and trends. V J. Jackson (ur.): *Teleworking: International Perspectives*: 21–39. New York: Routledge.
- Resnik Planinc, Tatjana (2008): Vrednote prostora v procesu geografskega izobraževanja. *Dela*, 29 (2008): 21–35.
- Rutar, Katja, in Tomažič, Marko: *Aktivno in neaktivno prebivalstvo*. Ljubljana: SURS.
- Shababanpour, Ramin, in dr. (2018): Analysis of telecommuting behavior and impacts on travel demand and the environment. *Transportation Research, D* (62): 563–576.
- Thulin, Eva, in dr. (2019): New telework, time pressure, and time use control in everyday life. *Sustainability*, 11 (2019): 3067.
- Toffler, Alvin, (1980): *The third wave*. New York: Bantam books.
- Vega, Gina (2003): *Managing teleworkers and telecommuting strategies*. London: Praeger.
- Vega, Ronald, in dr. (2015): A within-person examination of the effects of telework. *Journal of Business and Psychology*, 30 (2): 313–323.
- Vehovar, Vasja, in Robinšak, Matjaž (2002): *Teledelo v Sloveniji: RIS 2002*. Ljubljana: FDV.
- Verbeke, Alain, in dr. (2007): *Growing the virtual workplace*. Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Zhu, Pengyu, in dr. (2018): Metropolitan size and the impacts of telecommuting on personal travel. *Transportation*, 45 (2): 385–414.

Viri

- BLS (2018): Workers who could work at home. Dostopno prek: <https://www.bls.gov/news.release/flex2.t01.htm> (16. 9. 2020).
- EPA (2020): Sources of Greenhouse Gas Emissions. Dostopno prek: <https://www.epa.gov/ghgemissions/sources-greenhouse-gas-emissions> (21. 9. 2020).
- Eurofound (2018): Striking a balance: Reconciling work and life in the EU. Luxembourg: EU Publication Office.
- Eurostat (2020): Employed persons working from home as a percentage of the total employment. Dostopno prek: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/lfsa_ehomp (8. 9. 2020).
- EUROSTAT (2020b): Greenhouse gas emission statistics. Dostopno prek: <https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/pdfscache/1180.pdf> (21. 9. 2020).
- Hafner-Fink, Mitja in drugi (2020): Slovensko javno mnenje 2020/1. Ljubljana: CJMMK.
- Hočevar, Marjan, in drugi (2018): Prostorske in okoljske vrednote 2004–2018. [Podatkovna datoteka]. Ljubljana: Arhiv družboslovnih podatkov. Dostopno prek: https://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/pov_18/ (21. 9. 2020).
- SURS (2020): Delovno aktivni, ki delo opravljajo doma, Slovenija, 2009–2020. Ljubljana: SURS.
- Toš, Niko (ur.) (2018): Vrednote v prehodu XII. Ljubljana: CJMMK.

Podatki o avtorjih

Tilen Jernej Blatnik, mladi raziskovalec,

Center za prostorsko sociologijo,

Fakulteta za družbene vede,

Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana

Službeni telefon: 01/ 5805-351

E-mail: tilen-jernej.blatnik@fdv.uni-lj.si

izr. prof. dr. **Marjan Hočevar**

Katedra za analitsko sociologijo,

Center za prostorsko sociologijo,

Fakulteta za družbene vede,

Kardeljeva ploščad 5, 1000 Ljubljana

E-mail: marjan.hocevar@fdv.uni-lj.si